

FILOLOGIYA ILIMLERI

Til bilimi

ЕСКИ УЙҒЫР ЖАЗЫҰЛЫ «ХУАСТУАНИФТ» ЕСТЕЛИГИ

Ш.Абдиназимов – филология илимлериниң докторы, профессор

Бердақ атындағы Қарақалпақ мәмлекетлик университети

Таянч сўзлар: ески уйғур ёзуви, түркий тил, тарихий лексикология, қорақалпақ тили, қўлёзма нұсхалар.

Ключевые слова: староуйгурская письменность, тюркский язык, историческая лексикология, каракалпакский язык, рукописные варианты.

Key words: Old Uyghur manuscript, Turkic language, historical lexicology, Karakalpak language, manuscript.

«Хуастуанифт» естелиги (Манихейлиердин тәубе-намасы) орта әсирлердеги маний ямаса манихей дининиң философиялық көзқарасларын өзінде сәулелендиреди. Ески түркий жазба естеликлериниң бири – Қарабалғасун хәйкел тасындағы қытай жазыуында уйғыр қағанатында манихей дини рәсмий дин сыпатында қолланғаны туўралы мағлыұматлар ушырасады. Бул мағлыұматларға қарағанда, 759-779 жыллары уйғыр қағаны болған Муюн қаған тусында 763-жылы уйғырлар бул динди қабыл еткен. Манихей динин қабыллау туўралы өз сөзінде ол «Сизлер жактылық динин қабыллауыңыз зәрүр» деген шақырық таслаған [1:41]. Бирақ, манихейлик рәсмий дин сыпатында уйғырлар арасында узақ даўам етпеген. 840-жылы уйғырлар менен болған урыста уйғырлар жеңилгеннен кейин уйғыр қағанатының тийкаргы этникалық бөлеги – тоғузоғузлар Шығыс Түркистанға көшеди, ол жерде манихей дини дәслеп буддизм дининиң, соң ислам дининиң тәсиринде кем-кем қолланыў өриси тарайып барады. С.Е.Малов сол ўақытлары Орта Азияда ҳәзирги Өзбекстан, Қазақстан, Қырғызстан аймағында буддизм, манихей диний исениминдеги уйғырлар жасағанын көрсетип, өзбеклердин этникалық курамында уйғыр урыўы сақланғанын жазады [2:108].

В.Ванг хәм Анна Мария фон Габен Шығыс Түркистаннан табылған манихей жазыуында жазылған текстте уйғыр қағанатында манихей дининиң қабыл етилиўине байланыслы легенданы береді [3].

«Хуастуанифт» естелиги манихей диний исениминдеги диндарлардың ай хәм куяш кудайларынан гүналарын кешириўди сораған ибадатларынан ибарат. Оның парсы, түркий хәм қытайша версиялары тарқалған. Естелик түркий халықларының, анығырағы, уйғырлар арасындағы Манихей динин таратыўды максет етеди. Бул естелик қашан хәм ким тәрәпинен жазылғаны белгисиз. Академик В.В.Радлов бул естеликти V әсирде жазылған деп болжайды. Естелик Шығыс Түркистанда кең таралған, сонлықтан да оның 24 қол жазбасының үзиндилери сақланған. Естеликтиң тийкаргы үш нұсқасы бар.

Биринши нұсқа 1907-жылы Қытай Республикасының Уйғыр-Цин-Цзян ўлкесиниң Турфан қаласынан табылған. Хәзирги ўақытта Берлиндеги Бранденбург академиясы қолжазба фондында Т.П. D.178 шифри менен сақланады. 1911-жылы В.В.Радлов немис тилине аўдарма жасап, Берлин қаласында жәриялады [4:867-896]. В.В.Радлов бул материалды А.Грюнведель басшылығындағы немис экспедициясының 1902-1903-жыллары Турфан қаласынан жыйнаған экспедиция материаллары арасынан алады. Бул нұсқада «Хуастуанифтиң» дәслепки бөлимлери жоқ, ал оның айырым үзиндилери болып манихей хәм уйғыр жазыуларында жазылған. Т.П. D 178; ТМ 303 (М 153); ТМ 183; М 172; М 443 санлы үзиндилер манихей жазыуында, Т.П. 460; ТМ 343 санлы үзиндилер уйғыр жазыуында жазылған. Үзиндилердин бириниң соңында оны көширип жазған шығысы бойынша иранлы Раймаст Фарзанд деген хатиб туўралы мағлыұмат бар.

Екинши нұсқа 1907-жылы Қытай Республикасының Дунхуанда қаласынан инглиз илимпазы Аврелия Стейн тәрәпинен табылған, хәзирги ўақытта Лондондағы Британия музейинде Ог.8212 шифри менен сақланады. Бул

нұсқа манихей жазыуында жазылған. Бул нұсқада да шығарманың дәслепки бөлимлери жоқ. Тексттиң улыўма көлеми 338 қатардан ибарат. Ени 10,2 см, узынлығы 47 см қағазға жазылған. Бул еки нұсқаны да инглиз илимпазы Ле Кок 1910-1911-жыллары Берлин [5:3-43] хәм Лондонда [6:3-61] бастырып шығарған. Еки нұсқа да манихей жазыуында жазылған.

Үшинши нұсқа «Хуастуанифт» тиң бул нұсқасы 1908-жылы Россияның Қытайдағы консулы А.А. Дяков тәрәпинен Қытайдың Турфан қаласына жақын жердеги Астана деген жерден табылған [7:10]. Бул нұсқа X-XI әсирлердеги ески уйғыр жазыуы шрифтинде жазылған. Хәзирги ўақытта Санкт-Петербургтағы Шығыстанық институтының қолжазба фондында SI 3159 шифри менен сақланады. Тексттиң басланыўы сақланбаған, улыўма көлеми 160 қатар жазыудан ибарат, орама қағазға жокарыдан төменге қарай жазылған. Усы нұсқаның соңында «Хуастуанифт» атамасы берилген, бул сөз ески парфиян ямаса согдия тилинен өзлестирилген сөз болып «тәубенама» деген мәнини билдиреди. Сондай-ақ, усы нұсқаны көширип жазған хатип туўралы мағлыұмат ушырасады: Бютюрмиш Тархан деген хатибтиң исми-шәрипи қызыл сыя менен жазылған. Бул нұсқаны 1909-жылы академик В.В.Радлов уйғыр шрифтинде жәриялады хәм немис тилине аўдарма жасады [8]. Бул шығармалардан айырым үзиндилерди С.Е.Малов өзиниң «Ески түркий жазба естеликлери» деген китабында да жәриялады [9:108-130]. Ол 32-160 қатарларды латын графикасына транскрипция жасады, рус тилине аўдарды.

Рус илимпазы Людмила Васильевна Дмитриева «Тюркологиялық изертлеўлер» деген топламның 214-232-бетлеринде 1963-жылы «Хуастуанифт» естелигин латын графикасына транскрипция жасап, рус тилинде бастырып шығарды [10:214-232]. Бул мийнетте кирисий, текст хәм оның рус тилине аўдармасы берилген. Сондай-ақ, үш нұсқа салыстырмалы бағдарда үйренилген. «Хуастуанифтиң» салыстырмалы текстиниң инглиз тилиндеги аўдармасын, комментария хәм изертлеўлерин даниялы изертлеўши Ж.П. Асмуссон 1965-жылы Копенгагенде жәриялады [11].

Бул естеликтиң ең соңғы баспасы Л.Ю.Тугушева, А.Л. Хосроев пенен бирликте баспаға таярланып, ол «Хуастуанифт»тиң дәслепки жәрияланыўының 100 жыллығына бағысланып, 2008-жылы Санкт-Петербургте жәрияланды. Бул баспада естеликтиң Л.Ю.Тугушева тәрәпинен исленген аўдармасы хәм оған А.Л.Хосроевтың комментариялары берилген [12:82].

«Хуастуанифт» естелиги түркий тилде уйғыр жазыуында жазылған. Тили анық хәм таза, манихей динине байланыслы атамалар аз қолланылған. Синтаксислик конструкциялар әпиўайы, жай гәплер түринде берилген. Тексти қурылысы жағынан 15 бөлим хәм жуўмактан ибарат. Хәр бир бөлим кудайға тәубе етиў, исленген хәр бир гүнасы ушын кеширим сорап, жалбарыныўдан ибарат. Биринши бөлим жактылық кудайы Хормуз хәм қараңғылық кудайы Шимна ортасындағы гүрес, жактылық хәм қараңғылықтың өзгерийи менен өмир хәм өлим, жаксылық хәм жаманлықтың орны алмасыўы туўралы сөз етиледі.

Екинши бөлимде еки жактылық көзи Куяш хәм Ай сөз етиледі. Манихей дининде жактылық кудайдың хәмири бойынша хәрекет етеди, ол пәк, кудайлық хәм мәңгилик есапланады. Манихей диний исенимде адам-

ның жаны өлгеннен кейін киши кеме есапланған айға өтеди, Айдан үлкен кеме есапланатуғын Күнге өтеди. Үшінші бөлімде қудай тәрәпинен жаратылған эфир, самал, жақтылық, суу хәм от тууралы айтылады. Төртінші бөлімде бурханлар, манихей дини ракиблери – манийлер тууралы сөз болады. Бесінші бөлімде барлық жанлы мақлуклар - еки аяклы адамлар, төрт аяклы хайуанлар, жер бауырлаушылар, сууда жасаушы жанлы-жәнликлер тууралы сөз етиледі. Алтыншы бөлімде адамлар арасындағы қатнас, өтирик, жала, қызғаныш, алдау, хийлекерлик, қәтелесиу тууралы мағлыұмат бериледи. Жетінші бөлімде жалған тәлийматларға исениудің зияны, адам хәм хайуанларды қурбанлыққа шалыу тууралы сөз етилген, сегизінші бөлімде манихей динине садықлықтан шегиниу, мухаббат - Зерван қудайының белгиси, Исеним - қуяш хәм айдың белгиси, қорқыныш - бес қудайдың белгиси, даналық - бурханның белгиси тууралы баян етиледі. Тоғызыншы бөлім - манихей диний исенимдегі 10 парыз тууралы мағлыұмат берілген: 1) хәр қыйлы бутларға сыйыныудан сақланыу; 2) өтирик сөйлемей; 3) хәмелпараз болмау, байлыққа қызықпау; 4) адамларды өлтириуден сақланыу; 5) зина қылмау, бузықлық исле-меу; 6) урлық етиуден сақланыу; 7) еки жүзлі болмау; 8) жумыста ериншеклик етпей.

Оныншы бөлім манихей диніндегі қудайға сыйыныу тууралы. Маний қудайға күніне төрт мәртебе сыйыныуды үәсият қылады. Он бирінші бөлім манихей ширкеулерине қайыр-садақа беріу тууралы. Он екінші бөлім хәр жылы 50 күн дауаында ораза тутыу; он үшінші бөлімде хәр хәптениң биринші күні жәмлесип, қудайға қулышылық етиу намазларын оқыу сөз етиледі. Маний текстти оқыйды, жәмәат хор менен хауазын шығарып қайталайды. Он төртінші бөлімде хәр жылы март айында өткерилетуғын Манийдің қурбанлық етилиуіне байланысly өткерилетуғын диний байрамларға қатнасыу сөз етиледі. Он бесінші бөлімде шайтанларға мууапық келетуғын ис исле-меу, шайтанлардың сөзине исенбеу, шайтаний ойды ойламау тууралы сөз етиледі. Тексттің 143-160 қатарларында жоқарыда көрсетілген он бөлімге тийисли гүналар атап көрсетиледи хәм бул гүналарды кешериуін сораған тәубенамалар берілген.

«Хуастуанифт» естелигиниң тили бойынша мағлыұматлар.

Айырым сөзлердің бирінші бууынында «е» сеси жазылмаған: й/е/ме, т/е/нри, «ш» сесиниң орнына «с» сеси жийи жумсалған. Сөздің ортасында «д» сеси қолланылған. Сөздің ортасында «лт», «рт», «нт», геминантлары ушырасады: болтымыз, уртымыз, урдық, билтимиз.

Ерин үнлеслиги жақсы сақланған: йүкүн, түмүз, отуғ-от, йүгачуғ-ағаш, көңүл өлүртүмүз-бизлер өлтирдик. Естеликте кейінги бууындарда қысық дауысшылар жазылғанын көремиз: өзін, сөзин, көңүлин. Барыс сеплигинде -қару/ғару қосымталары жумсалған: теңриғару, бизиңару, йирқару - жерге. Келбетлик фейилдің -кен, -ур қосымталары жумсалған: еркен-екен, алданур; -ығма қосымтасы бул естеликте жийи қолланылған: ёруғма-киятырған хәм т.б. Басқа уйғыр естеликлерінде болса -ығлы қосымтасы жийи қолланылған: азғуруғлы-азғыратуғын, қубратуғлы-бирлестиретуғын; -гелир қосымтасы жумсалған: киргелирсиң-кирерсең, Хал фейилдің -пан//пен қосымтасы жумсалған: типан-деп; хал фейилдің болымсызлық формасы -матын//медин қосымтасы жумсалған: билма-

тын-билмей, кирткүнмедин-шынлығына исенбей хәм т.б.

Естеликте төмендегі сөзлер жумсалған: амранмақ - дослық, мухаббат, арығ динтар - таза, пәк диндар, беш тәңри - бес қудай, билги билиг - даналық, бурхан - будда, Хормузта тәңири, ики йылтыз - екеи дерек, кертгүнмақ - исеним, күн ай тәңри, күнка төрт алкым - күниге төрт мәртебе сыйыныу, оғлан - ұл, он қат көк - он қабат аспан, от тәңири, қара-қара, қараңғылық, сегиз қат йер, суу тәңири, тынтура тәңири - эфир қудайы, төрт, йарық - жарық, тамға, үш өд - үш ўақыт, уек - шайтан, йел тәңири - жел тәңири, адак - аяқ, адақлуғ - аяқлы, адаш - жолдас, адрук - хәр қыйлы, ағрут - аўырт, ағулуғ - уўлы, ағут - майдалау, ағытыу, ай, ай - айт, алқан - даңқ шығарыу, мақталыу, алқансуқ төру - мақтау нызамы, алкус - алғыс, алтынч - алтыншы, антук - ант беріу, арқун йир таңри - дәслепки жер тәңри, ар-тат - өлтириу, артуз - артынан барыу, ериу, арығ - таза, аша - асау, жеу, азу - ямаса, яки, ексук - жетиспеушлик, алиг - қол, елиг - елиу, елит - апарыу, емгат - азаплау, ерин - ериниу, ерклиг - еркли, еркисиз, ев - үй, ба - байлау, бачағ - ибадат етиу, бағур - бауыр, барқ - имарат, барум - мүлик, биримчи өтәкчи - гүнәкарлар, бис - бес, бисинч - бесінші, бошун - азат болыу, бурқан - будда, төрт бутлуғ - төрт аяқлы, буз - бузыу, ишраки - ишкери, игид - қәтелик, икинти - екінші, ил - ел, илки - ең дәслепки, иринжү - айып, гүнә, иринжүлик - айыплы, гүналы, иш - ес, жолдас, иш - ис, ишчи, ишла - исле, ит - ет, йарлық ет, йаңул - жаңыл, йарат - жарат, дөрет, йазук - гүнә, йазуклуғ - гүналы, йаңул - жаңыл, йигирминч, йек - рух, шайтан, жи - же, үч йигирминч - он үш, йылтыз - түбир, тийкар, йилби - көз байлаушылық, сыйқырлылық, йилби - йилбала - көз байлаушылық пенен шуғылланыу, йир - жер, йитинч, йоғ - жоқ, йон - жон, йорут - жорт, йүкүнч - жүгиниу, йыл - жыл, келүр - келер, кергек - керек, кирткүн - исениу, хақыйкатлық деп қабыл етиу, кирткүнмақ - исеним, күчлүг, күн, мәни, мунча, муң, олур-отыр, олурсук - отырыу, онынч, өд - ўақыт, үш өдкү ном - үш ўақыт нызамы, өкүнч - өкиниу, өтегчи - гүнакар, өтүн - өтүнмақ - ибадат етиу, қапуғ - дәрўаза, қадаш - туўысқан, қамақ - хәммеси, бәри, қара, қатыл - бирик, аралас, қолмақ - өгиниш, қолқақ - қулақ, қоп - көп, қорқыт, қорқмақ - қорқыу, қудас - қадаш, туўысқан, куруқ - қурғақ, қувла - қуўала, қылынч - ис, хәрекет, қызған - қызғаныу, са - санау, сач - шаш, сақын - ойлау, қапа болыу, сақынч - сағыныш, сакизинч, севич - сүйиу, суб - суу, сүнүс - урыс, сү - орынламау, (бачағ сүдүмүз - биз ибадатты орынламадық), тамға, тамғала, таму - уу, танук - гуўа, тапла - хызмет етиу, тақ муң тақ - тақма тақ, тарқан - титул, таңричи - диндар, ти - де фейили, тил, тис - тес, тиз - жүриу, қашыу, көк тонлуғ - көк тонлы, төрт, төртинч, тудунсыз - тураксыз, тутмақ - орынлау, тутыу, тұкади - толығы менен, түнарик - геўгим, қараңғылық, үк - уғыу, ур, үчүнч, ұрка - қашшан, әлле қашан, үз, буз - үзиу, бузыу, үзүксүз - үзликсиз, үзүт - жан, инан.

«Хуастуанифт» естелиги иран тиллеринен түркий тилине аударма жасалғанлықтан оның лексикасында иран тиллеринен кирген сөзлер ушырасады: бристи-периште, диндар, хуастуанифт-тәубенама хәм т.б.

Жуўмақтастырып айтқанда, ески уйғыр жазыуында жазылған естеликредің бири «Хуастуанифт» естелиги түркий тиллериниң, соның ишинде, қарақалпақ тили-ниң тарийхый лексикологиясын изертлеуде әхмийетли жазба естеликлердің бири.

Әдебиетлар

1. Orkun H.N. Eski türk yazıtları. T.2. –Ankara: 1981. - С.41.
2. Малов С.Е. Памятники древнетюркской письменности. Тексты и исследования. – Москва-Ленинград: Изд. АН СССР, 1951. -С. 108.
3. Bang W – A. von Gabain. Türkische Turfan texte I, II, III. -Sitzungsberichte der Preussischen Akademie der Wissenschaften, Phil.-hist. Klasse, 1929, XV, 1929, XXII, 1930, XIII.
4. Radloff W. Nachträge zum Chuastuanift. Dem Bussgebete der Manichäer (Hörer). – Известия Импер. Акад. наук, 1911. -С.867-896.

5. Le Coq. Chuastuanift, ein Sündenbekenntnis der manichäischen Auditores. Gefunden in Turfan (Chinesisch – Turkistan). – Abhandlungen Wissenschaften, 1910, Anhang, 4. –С. 3-43.
6. Le Coq. Türkische Manichaica aus Chotscho, 1, – Abhandlungen der Preussischen Akademie der Wissenschaften, 1911, №6, –С. 3-61.
7. Radloff W. Chuastuanit, das Bussgebet der Manichäer. –St. Petersburg, Buchdruckerei der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, 1909. –С. 10.
8. Radloff W. Chuastuanit, das Bussgebet der Manichäer. –St. Petersburg, Buchdruckerei der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, 1909.
9. Малов С.Е. Памятники древнетюркской письменности. Тексты и исследования. –Москва-Ленинград: Изд. АН СССР, 1951. –С. 108-130.
10. Дмитриева Л.В. Хуастуанифт (Введение, текст, перевод), –Тюркологические исследования, –М-Л.: Изд. АН СССР, 1963, –С. 214-232.
11. Asmussen J.P. Huastvanift. Studies in Manichaeism. – Copenhagen, Prostant apud Munksgaard, 1965.
12. Хуастуанифт (Манихейское покаяние в грехах). Предисловие, транскрипция уйгурского текста, перевод Л.Ю.Тугушевой. Комментарий А.Л.Хосроева, Факсимиле текста. –Санкт-Петербург: Нестор-История, 2008. –С.82.

РЕЗЮМЕ

Ушбу мақолада эски уйғур ёзуви ёдгорликларидан бири – «Хуастуанифт» ўрганилган. Ёдгорликнинг қўлёзма нусхалари, тадқиқи, жорий қилиниши бўйича маълумотлар берилган. Ёдгорликда учрайдиган, қорақалпоқ тилининг тарихий лексикасини тадқиқ қилишда қимматли маълумотлар берадиган сўзлар аниқланган.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается один из уйгурских старописьменных памятников «Хуастуанифт». Приводятся сведения о рукописных вариантах памятника, об его изучении и публикации. В результате исследования определён лексический состав содержащий ценные сведения об исторической лексике каракалпакского языка.

SUMMARY

The article is devoted to one of the Uyghur old manuscript monuments – «Huastuanift». It contains the Information about the manuscript versions of the monument. In the result of the investigation the author defined the word stock giving valuable information on the historical vocabulary of the Karakalpak language.

ШАХС ХУСУСИЯТИНИ ИФОДАЛОВЧИ РУСЧА ЎЗЛАШМА ИБОРАЛАРНИНГ СЕМАНТИК ХУСУСИЯТЛАРИ

М.Абдиев – филология фанлари доктори, профессор
Самарқанд давлат университети

Таянч сўзлар: фразеологизм, ўз қатлам, ўзлашма қатлам, калька, калькалаш, таржима, жараён, сўз ўзлаштириш, луғат таркиби, грамматик қурилиш, лексема, сўзлашув нутқи.

Ключевые слова: фразеологизм, пласт родного языка, взаимный пласт, калька, калькирование, перевод, процесс, заимствованное слово, словарный состав, грамматический строй, лексема, разговорная речь.

Key words: phraseological unit, native layer, mutual layer, tracing-paper, tracing, translation, process, borrowed word, vocabulary, grammatical structure, lexeme, spoken language.

Маълумки, ҳар бир тил ўз луғат таркиби ва грамматик қурилиши негизда ички тараққиёт қонунлари асосида ўсиб, такомиллашиб боради. Шу боис у ёки бу тил жамоаларининг ўзаро алоқаси натижасида бир тил иккинчисини бойитиб боради. Халқлар орасидаги иқтисодий, сиёсий, маданий алоқалар туфайли бир тил қурилишига хос элементлар (асосан луғавий бирликлар, қисман грамматик ва фонетик бирликлар) иккинчи бир тилга ўтиб, ўша тилнинг мулкига айланади. Тилшунос Ш.Балли “Француз стилистикаси” номли асарида тиллар орасидаги алоқа асосан икки нарсага сўз ёки ибора ўзлаштириш ва калькалашга таянади, деган фикрни таъкидлаган эди: “... ўзлашма ва калькалар нафакат тилшунослик томонидан, балки жамоатчилик қизиқиши ҳамда халқлар ўртасидаги маданий ўзлашмаларни ва бир маданиятнинг иккинчисига таъсирини ифодалаш мақсадида ишлатилади” [1:68]. Ана шу боис ҳар қандай тил луғат таркибининг икки қатламга ажратиш мумкин: а) ўз қатлам, б) ўзлашган қатлам.

“Ўз қатлам” дейилганда, асли шу тилники бўлган сўзлар, иборалар ва шулар асосидаги ясашиллар, шунингдек ўз аффикс билан бошқа тил лексемаларидан ҳосил қилинадиган ясашиллар тушунилади. алоҳида-алоҳида ўрганилган.

Ш.Раҳматуллаев ўзбек тилшунослигида ўзлашма фразеологизмларнинг илк тадқиқотчиларидан бири саналади. У ўзбек тилидаги ўзлашма фразеологизмларни ўзлаштира иборалардан фарқлашга интилади. Олимнинг мулоҳазасига кўра, бу фарқлар қуйидагиларда кўринади:

“1) Ўзлашма фразеологик бирликлар сўзма-сўз таржимадангина иборат бўлади. Бунда иккинчи бир тилдан ҳам маъно, ҳам форма (шакл) қабул қилинади (худди шу сўзларнинг эквиваленти келтирилади): китайская стена – хитой девори каби.

Ўзлаштирама фразеологик бирликларда эса, маъно

сақлангани ҳолда, бу маъно янги форма (ўзлаштирувчи тилнинг ўз сўзлари) орқали ифодаланади, яъни ибора қабул этувчи халқнинг турмушига татбиқ этилади, шунга кўра бу коллектив (жамоа) тилидаги сўзлар ёрдамида шакллантирилади: *плясать под (чьё-нибудь) дудку – чилдирмасига оёқ ташламоқ* каби.

2) Ўзлашма фразеологик бирликларда ҳам маъно, ҳам форма (сўзлар) танлашда бўлган эркинлик бир маънони ифодаловчи бир неча вариантларнинг келиб чиқишига йўл очади. Ўзлаштириш биринчи вақтларда индивидуал ҳолда бўлганлиги учун, бир ибора турли муаллифларда турлича калькаланишга учраши мумкин. Бу ҳол ҳатто тилда синонимик ибораларнинг келиб чиқишига ҳам сабабчи бўлиши мумкин: чилдирмасига оёқ ташламоқ – ноғорасига ўйнамоқ каби.

3) Иборани халқ турмуши билан боғлаш унинг маъносини англашни енгиллаштиради. Шунинг учун ҳам ўзлашма (сўзма-сўз таржима) иборалардан кўра ўзлаштирама фразеологик бирликлар яшовчан бўлади ва халқ тилига тез сингиб кетади” [2:32].

Ш.Раҳматуллаев ўзлашган ибораларни ҳар икки тилда параллел ҳолда яшаб келувчи, қўлланувчи иборалардан фарқлашга интилади. Олимнинг таъкидлашича, бундай ҳар икки тилда параллел қўлланувчи ибораларнинг ҳар бири асосида унинг яратувчиси ва эгаси бўлган халқнинг тарихий тараққиёти давомидаги предмет, воқеа ва ҳодисалар ётади. Тилларда бир хил сўзлардан тузилиб, бир хил маънони ифодаловчи параллел иборалар кишилиқ жамияти учун умумий бўлган ўринларда учрайди. Бундай параллел иборалар ҳар бир тилда шу тилнинг эгаси бўлган халқнинг ўз конкрет тараққиёти асосида мустақил равишда шаклланган бўлади. Лекин олим “...икки тилдаги параллел иборалар ўз қурилишига ва образлигига кўра бири иккинчисини тўлиқ қопламайди”, - деб тўғри мулоҳаза юритади [2:32]. Мақолада *до иголки // итидан игнасиғача // миридан*